

UDC 94(470+560):821.161.2-3.09

**THE UKRAINIAN-TURKISH PAST AND PROBLEMS
OF ETHNOCULTURAL TOLERANCE IN THE ESSAY
“A GALLEY CONVICT AND A WARDEN” BY VYACHESLAV MEDVID’**

Mykola Vas’kiv

DSc (Philology), Professor

Borys Grinchenko Kyiv University

13b, Marshala Tymoshenka Str., Kyiv, 04212, Ukraine

myvaskiv@ukr.net

ORCID ID 0000-0003-3909-1213

Olha Bykova

PhD (Social Communications), Associate Professor

Borys Grinchenko Kyiv University

13b, Marshala Tymoshenka Str., Kyiv, 04212, Ukraine

sonce01_84@ukr.net

ORCID ID 0000-0001-7533-9277

In the article an essay of outstanding Ukrainian writer Vyacheslav Medvid’ (22.02.1951) “A galley convict and a warden” (Halernyk i nahlyadach) (1994) is analyzed. This work supports the idea that all myths about interethnic and interreligious conflicts should stay in the past, and international relations must be premised on the universal human values of equality and mutual respect.

Inspiration for the essay was a work “Report on a seajack of an Alexandrian admiral’s galley by captain Mark Yakymovs’kyi in a port of Metelino” (1628), written by Italian author Marco Tomazo Marnavizio, which was revised in the article by Ukrainian historian Yu. Mytsyk in 1991. Narrating the content of the report V. Medvid’ pays attention to the fact that it was written under the ideological and political influence of Christian-European views of the 17th century. For those who shared them the Moslems and the Ottoman Empire were considered to be the conventional image of an enemy. That is why M. T. Marnavizio completely ignored the “Turkish” point of view on convicts’ revolt and galley hijacking, though he pointed at the strange behavior of Turkish admiral Kasym-back (Kasym-bay) after the captives escape. In order to fill the gap in works by Marnavizio and Mytsyk, Vyacheslav Medvid’ decided to have a look at galley hijacking from Kasim-back’s point of view and to recreate the reasoned viewpoint of the Other, the Turkish admiral.

The writer came to the conclusion that a one-sided view on past events, particularly the idea of a “secular enmity” of Ukrainian and Turkish people is no more than a myth, which should be a thing in the past, and become a material for production by modern culture the works of art, which should give pleasure with reception. Contemporary Ukrainian-Turkish relations should be free of the myths of the past and be grounded on mutual respect and equality.

V. Medvid’ essay became very popular among the intellectual-cultural elite of Ukraine, it was republished for several times and received the great enthusiastic responses from key literary

critics, including Oles' Buzyna, but is a little-known for the broad reading public. Maybe because it was written in parabolic form, the points of the essay were formulated indirectly, readers need to make significant intellectual efforts for reception and understanding. But "A galley convict and a warden" means much for creating a new vision of international relations in Ukraine. A necessity of a translation into Turkish and publishing of the essay is also relevant.

Keywords: Vyacheslav Medvid', essay, history, myth, culture, Other, parable

УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКЕ МИНУЛЕ ТА ПРОБЛЕМИ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ЕСЕЇ В'ЯЧЕСЛАВА МЕДВЕДЯ "ГАЛЕРНИК І НАГЛЯДАЧ"

М. С. Васьків, О. М. Бикова

Вступ. В'ячеслав Медвідь уперше опублікував есеї "Галерник і наглядач" у четвертому номері київського журналу "Золоті Ворота" за 1994 рік [Медвідь 1994]. Проза, і зокрема есеїстика, письменника вважається важкою для рецепції широким загалом, В. Медведя майже незмінно зараховують до елітарних письменників, тому несподіваним був дуже потужний резонанс, який есеї викликав серед широких кіл читачів і критиків. Наслідком цього стало те, що протягом близько десяти років "Галерник і наглядач" передруковувався щонайменше шість разів [Медвідь 1996; 1998; 1999; 2002; 2005a; 2005b]. Зараз есеї став уже загальновідомим, хоча кількість згадок про нього останнім часом суттєво зменшилася. Проте своєї актуальності твір не втратив і досі.

Метою статті є актуалізація змісту есею В. Медведя "Галерник і наглядач" як одного з поворотних моментів у рецепції українсько-турецьких відносин минулого і сучасності – від відверто ворожого ставлення української еліти й загалу до турків і Туреччини до об'єктивного сприйняття історичного минулого й усвідомлення потреби добросусідських відносин. Для цього потрібно розглянути стан українського суспільно-культурного імаго Туреччини і турків ХІХ–ХХ століть, передумови написання, зміст і рецепцію есею В'ячеслава Медведя та визначити його роль у формуванні сучасних українсько-турецьких культурних відносин.

Виклад основного матеріалу. Турецьке (османське) негативне імаго сформувалося в українській національній свідомості у Зрілому Середньовіччі, у ХV–ХVІІІ ст., коли прикордонне протистояння українців і турків було дуже жорстким і постійним і коли фольклор, писемна література відтворювали таке протистояння суто в антитетичних формах: ідеально позитивні мужні козаки, православні християни, захищають рідну землю й земляків-одновірців від суто негативних загарбників, кримських татар і турків-мусульман [Росовецький 2008, 360–375]. Так само суто негативними в народних думках і багатьох текстах художньо-публіцистичної літератури поставали образи поляків-католиків [Росовецький 2008, 376–387].

Образ турків як "споконовічних ворогів" України актуалізувався в першій половині ХІХ ст., у добу романтизму, коли писемна література, на відміну від класицизму, за взірці брала твори фольклору. У той час "для українців Схід – це передусім ворожий світ, з якого здійснювалися експансії, а також батьківщина християнства і мусульманства. <...> увага українських романтиків була спрямована головним чином на власний фольклор та історію. <...> в українській романтичній поезії фігурують дві репрезентації Сходу, нерідко позбавлені екзотичності й українізовані, – ворожий край сліз і страждань бранців та біблійна земля. Прикметно, що поетів-романтиків <...> цікавила проблема християнсько-ісламського протистояння" [Арендаренко 2005, 146–147, 152–153]. Якщо відкинути Схід як "біблійну землю", яка мала опосередкований стосунок до турків (лише входила до складу Османської імперії), то домінувало негативне ставлення до всього турецького.

На інерцію такого негативного турецького імаго в романтиків наклалася загальноєвропейська тенденція зверхньо-зневажливого ставлення “білого” європейця до “культурно відсталих” представників інших регіонів, континентів та інших рас (московити у Джайлза Флетчера, українці, кримські татари і турки Гійома Боплана, індіанці у Вольтера, навіть у Фенімора Купера, африканці в Томаса Карлейла і Джона Раскіна, африканці й латиноамериканці у Джозефа Конрада, індійці в Редьярда Кіплінга, турки у П’єра Л’юті, етноси Кавказу і турки в Олександра Пушкіна та інших російських романтиків, раннього Лева Толстого, навіть туркмени і хівінці в Бориса Грінченка та багато-багато інших авторів і їхніх творів). Ця тенденція дістала наукове обґрунтування у вченні орієнталізму, “котре приписує Заходу позиційну перевагу над периферією, яку вважали нижчою з політичного та культурного погляду” [Томпсон 2008, 50]. Європа не сприймала колонізації європейських, “білих” етносів, однак цілком виправдовувала колонізацію інших етносів і територій через їхню позірну культурно-цивілізаційну відсталість.

Російська імперія доклала всіх зусиль, аби стати частиною привілейованої європейської білої вищості. «Крок за кроком Росія почала вписуватися у всесвітню історію не як країна третього світу чи частина далекого Сходу, щодо якого можна було напускати на себе зверхнє ставлення, а радше як велика й потужна держава з білим населенням, майже рівня західним імперіям; держава, яка володіла власним апаратом для визначення міри “Іншості” її азійських завоювань з небілим населенням» [Томпсон 2008, 56–57]. В утвердженні такого статусу Росії серед європейської спільноти треба зазначити потужну роль провідних російських митців ХІХ ст. – від О. Пушкіна і М. Лермонтова до Ф. Достоевського і Л. Толстого [Томпсон 2008, 97–177].

Така загальноєвропейська й російськоімперська настанова на зверхність і зневагу до “інородців” як істот нижчого порядку, на жаль, поширилася і на українських теренах. Показовим є приклад великого демократа, поборника української політичної та культурної незалежності, повноправного функціонування української мови Бориса Грінченка. Зокрема, він, спираючись на статистичні дані, спостереження науковців і мандрівників, змальовує ідеальний образ фінів у нарисі “Фінляндія і Сахара”, стверджує, що такий народ мусить здобути незалежність [Грінченко 2014b]. Однак туркменів класик української літератури і визначний громадсько-політичний діяч зображує в оповіданні “У неволі” суто негативно, як розбійників, жорстоких поневолювачів рабів-християн, нероб тощо [Грінченко 2014a]. Така настанова перейде й у ХХ століття. Досить згадати “пригодницьку повість” “Життя та дивовижні пригоди козака Миколи на безлюдному острові” (1919) Вал. Злотопольця й І. Федіва, у якій розумний і кмітливий козак Микола облаштовує життя “нерозумних” тубільців, книгу нарисів В. Мисика “Казакстанська магістраля” (1931), у якій автор висловлює сподівання, що дикунський період буття казахів завершується після здійснення більшовицьких цивілізаційних перетворень, повість В. Чапленка “На узгір’ї Копетдагу” (1943), загалом прихильну до туркменів і їхньої культури, однак їхнє мистецтво і звичаї зображуються як примітивні, незрозумілі, інколи дикунські.

Згодом на традиційні упередження накладаються територіальні претензії радянської держави до Туреччини, що були продовженням територіальних прагнень царської Росії, особливо періоду Першої світової війни, та інформаційне обґрунтування цих претензій (“Англія навіть згоджувалася вже дозволити Росії окупувати Стамбул і Босфор <...>” [Дубровський 2011а, 228]). Якщо у 1920-ті роки СРСР мав сподівання на перетворення турків у власних союзників, із подальшим проведенням у Туреччині більшовицької політичної системи, то після того, як ці сподівання зазнали краху, прагнення “повернути” Карс і прилеглі території, а особливо – взяти під контроль Босфор і Дарданелли з кінця 1930-х років стає дедалі наполегливішим.

Радянський Союз у 1945 році перервав договір про дружбу з Туреччиною і наступного року устами посла в Анкарі заявив “про повну ревізію договору в Montreux, але й про повернення Советському Союзові території з містами – Карсом, Ардаганом, Артвіном і Олтою <...> про передачу Советам опірних пунктів в протоках <...>” [Дубровський 2011а, 231], що знайшло своє відтворення і в інформаційній політиці та пропаганді: “Одночасно, починаючи з лютого 1946 р., московська преса і радіо змінили свій раніше дружній до Туреччини тон на агресивний”, із вимогами грузинських істориків та вірменського католикаса “повернути” відповідним радянським республікам турецькі території [Дубровський 2011а, 231–232].

Негативне імаго Туреччини і турків згодом формують і утверджують у свідомості радянських громадян політики, науковці й письменники. Зокрема, аналізуючи перший том “Історії Української РСР”, В. Дубровський «викриває насаджувані Москвою стереотипи щодо наших південних сусідів, наприклад, такий як “Туреччина – розбійницька держава”, “Туреччина – ворог України”, “Богдан Хмельницький – ворог Туреччини”, “українці і кримські татари є вічні вороги” <...>» [Кочубей 2011, 27]. Сповна такі стереотипи знайшли вияв у широко знаних у ті часи творах української літератури: трилогії “Хмельницький” І. Ле, романах “Переяславська рада” Н. Рибакі і “Гомоніла Україна” П. Панча та ін.

Не можна стверджувати, що лише негативні образи турків і Туреччини, тубільців загалом панували в українській літературі XIX–XX століть, було й чимало прикладів “іти проти течії”. П. Куліш у поемах “Магомет і Хадиза” та “Маруся Богуславка” доводив, “що мусульманство було великою культурною силою, що воно в особі своїх кращих представників стояло вище від християнського світа, і що, в порівнянні з освіченими Турками XVI–XVII віків, тодішні Українці були грубими варварами, сліпими руїниками” [Дорошенко б. р., 90]. Суто позитивними постають турки, турецька культура і Туреччина у спогадах О. Грищенка “Мої роки у Царгороді” (опубліковані в 1961 році). Певна симпатія до кримських татар і турків помітна і в “Роксоляні” (1918–1926) О. Назарука та “Людоловах” (1934–1937) З. Тулуб, хоча загалом ставлення до тюрків у цих творах амбівалентне. Мабуть, останнім у цій шерезі варто назвати роман П. Загребельного “Роксолана” (1980). Особливо активно антитурецькі упередження і забобони ламали українські сходознавці 1920-х – початку 1930-х років.

Ці твори і наукові праці по краплі точили камінь, проте загальної opinio не визначали і не творили. Про це свідчить, зокрема, і наукова стаття Ю. Мицика [Мицик 1991], про яку йтиметься далі та від якої відштовхувався В. Медвідь в есеї “Галерник і наглядач”. Саме В’ячеслав Медвідь чи не першим уже в роки незалежності взявся спростувати стереотипи, які панували в суспільстві як серед пересічних громадян, так і в інтелектуально-мистецьких колах.

На прикладі негативного імаго Туреччини й українсько-турецьких відносин, який виробився в попередні століття в українському фольклорі й суспільній свідомості, В. Медвідь удається до філософських роздумів про міжнаціональні й міжрелігійні відносини загалом, про необхідність розмежовувати історію й міф (цей міф формується навколо історії), про вміння і невідворотну потребу в сучасності, для подальшого розвитку і співробітництва, усвідомити минуле й “відмежуватися” від нього, піднятися над закоренілими стереотипами. Як зізнається письменник, уже в час роботи над есеєм, тобто до 1994 року, у нього був задум створити художньо-літературний “аналог” “Галерника і наглядача”, однак утілити в текст цей задум йому вдалося лише через два десятиліття, після чого кілька років був ще пошук видавця, який би надрукував твір. Нарешті у 2020 році в журналі “Київ” був опублікований “роман-цитата” В’ячеслава Медведя “Касим-бек” [Медвідь 2020].

Поштовхом до написання есею “Галерник і наглядач” стала стаття Юрія Мицика “Повстання слов’янських невідьників-веслярів на турецьких галерах у XVII ст.”

(1991) [Мицик 1991, 105–111]. Під час роботи над есеєм В. Медвідь також паралельно працював над головним твором свого життя – романом “Кров по соломі” (за нього він і був удостоєний Шевченківської премії), у якому були також фрагменти різноманітних історичних документів XVII–XVIII ст. Також знаємо про не реалізований поки що давній задум В’ячеслава Медведя написати історичний роман про події XVIII століття. Тому його зацікавленість до історичних досліджень була мотивованою. А якщо врахувати багаторічну роботу письменника бібліотекарем (уже це дає підстави шукати аналогії між В. Медведем і Х. Л. Борхесом), його щоденні багатогодинні пошуки і читання в найбагатших українських бібліотеках, то нічого дивного не варто вбачати в “зустрічі” письменника зі статтею Ю. Мицика. А як переконує текст есею, джерельна база для твору не обмежувалася лише зазначеною статтею, була значно ширшою, на що сам письменник пізніше зверне увагу в примітках до “Касим-бека”.

Ще одним – безпосереднім – поштовхом до написання есею “Галерник і наглядач” стало короткотривале перебування В’ячеслава Медведя у складі письменницької делегації до Туреччини і Греції в листопаді 1994 року. Це був круїз на пароплаві “World Renaissance”, організований для діячів мистецтва з різних країн. Після багаторічного перебування за “залізною завісою” будь-яка поїздка за кордон справляла надзвичайне враження і руйнувала більшість застарілих стереотипів про ближніх і дальніх сусідів. Нове бачення турків, їхньої культури і ментальності, очевидно, сподвигло В. Медведя дуже швидко написати “Галерника і наглядача” (а загалом, як ми знаємо, цей автор пише дуже неквапливо) напередодні круїзного виїзду для участі в запланованій конференції у Стамбулі. Есей-виступ письменник, на жаль, так і не виголосив на цій конференції, бо в нього не було англійського перекладу, хоча важливість есею від цього не зменшилася.

Що стосується тексту есею та його наукових і літературних джерел, то важливо те, що письменник не просто сприйняв матеріал статті Ю. Мицика та праць інших науковців і творів письменників (дослідження Т. Мельникової, М. Алекберлі, М. Смирнова, трилогія “Хмельницький” І. Ле, “Переяславська рада” Н. Рибак, “Томоніла Україна” П. Панча, тетралогія “Таємний посол” В. Малика та ін.) як імовірно джерело для свого твору, а полемічно сприйняв цей матеріал, відштовхнувся від нього для ширших історіософських і культурологічних роздумів. В. Медвідь, рясно цитуючи Ю. Мицика, коротко викладає історію видання книги італійця Марко Томазо Марнавізіо “Реляція про завоювання у порту Метеліно галери александрійського адмірала Марком Якимовським, який був невільником на цій галері. При цьому було звільнено 220 християнських каторжників” (1628), міркує про глибоке входження в українську мову і свідомість слів “галерник” і “каторга”, а потім відтворює перебіг подій: втечу бранців із галерою, їхнє прибуття до італійських портів, тріумфальну їхню зустріч офіційними і неофіційними особами, – а також про резонанс, який дістало захоплення турецького корабля галерними бранцями в тогочасній Європі та в подальші роки і століття.

Марко Якимовський, дрібний шляхтич, уродженець українського містечка Бара, який кілька років був невільником на галері, увійшов у довіру до вельможного і заможного адмірала Касим-бека (чи, як ми вже знаємо, Касим-бея), мав можливість вільного пересування в портах і не заковувався в кайдани. Скориставшись цим, а також відсутністю Касим-бека з більшою частиною військової команди корабля, Якимовський звільняє каторжників та очолює втечу від берегів острова Лесбос до узбережжя Італії. Здавалось би, В. Медвідь, як і будь-який інший італійський чи український читач, має торжествувати разом із М. Т. Марнавізіо і всіма європейцями, що М. Якимовському та іншим християнським бранцям удалося втерти носа туркам-мусульманам. Так, проте, може бути до того моменту, поки не брати до уваги турків і їхнього бачення цієї події, бо “не знати, як поставився б сучасний турок

до героїчного вчинку Марка Якимовського” [Медвідь 2005b, 50]. (До речі, показово, що М. Т. Марнавізіо в назві твору пише про “220 християнських каторжників” і жодним словом не згадує про 22 турків-невільників, які теж утекли разом з усіма).

Українського письменника понад усе здивувала і зацікавила фраза італійського автора про те, що “Касим-бек кинувся у море. Стоячи по пояс у воді, він рвав від безсилої люті свою бороду й благав повстанців повернутися” [Медвідь 2005b, 51]. Саме “незрозуміле поєднання емоцій: адмірал рве від безсилої люті бороду... і благає повстанців повернутися” [Медвідь 2005b, 53] вражає В. Медведя найбільше, тому він шукає і знаходить цьому пояснення: «Я пропоную означити стан Касим-бека як стан “історичного розпачу”. Адмірал мав усі підстави кричати вслід утікачам “зрадники” <...> Якимовський був для Касим-бека справді відступником, зрадником, позаяк через кілька років галерних робіт йому було виявлено довіру: вдень його звільняли від кайданів і дозволяли прислужувати команді (і саме такий привілей дав йому нагоду підняти повстання)» [Медвідь 2005b, 53].

Як наслідок, В. Медвідь ставить під сумнів героїзм М. Якимовського та його вчинку: “Якби українці знали власну історію до найменших подробиць, чи став би Марко Якимовський національним героєм? Обсяг його вчинку не влягається в епічний міфологізм української свідомості” [Медвідь 2005b, 51]. Проте для етнічного міфологічного, а не історичного мислення притаманне застосування подвійних стандартів: усе, що вкладається в цей міф, зручно вмонтовується в нього, заслуговує на увагу і пієтет; те, що цьому міфіві суперечить, треба ігнорувати, “не зауважувати”, робити вигляд, що його не існує. У зв’язку з цим варто згадати статтю Івана Франка “Поет зради” про Адама Міцкевича та його творчість.

І. Франко доводить, що польський поет апологетизує тих героїв, які насправді були підступними зрадниками, втиралися в довіру до ворогів, аби потім їх знищити. «Велику епопею так званої патріотичної зради створив Міцкевич щойно в “Конраді Валленроді”. Моральну нікчемність і відразу – а тут це поставлене на котурни геройства й оточене поетичним ореолом слави – відчула навіть польська критика незабаром після появи цього віршу (1828) <...> зрада у своїх найрізномірніших формах творила головну тему майже всіх його поезій, що ця зрада – і це найхарактерніше – малюється тут не як низька хиба, як заперечення етичного почуття, а навіть часто як щось героїчне, а деколи навіть як щось ідеальне, продиктоване найвищим патріотизмом» [Франко 1991, 76, 84]. І. Франко у протистоянні, полемічному запалі інколи передавав куті меду, був несправедливим, і “Поет зради”, здається, належить до таких випадків.

Та досі така негативна (і, здається, невмотивована) оцінка творчості А. Міцкевича знаходить схвальні, навіть захоплені відгуки: “Звідси, з цього оточення і виховання поета, Франко і виходив, пояснюючи, що було причиною того, що протягом усієї творчості Міцкевича лейтмотивом його поезії було оспівування зради, людської моральної категорії аж ніяк не зразкової та позитивної <...> То ж, повертаючи сьогодні замовчувану студію Франка, задамося питанням: чи винен поет? Чи винен Міцкевич, що відбив лише той стан духу і почувань польської нації чи радше деморалізованої шляхти, в якому він зростав і жив? Чи винен Франко, що старанно про це переповів?” [Баган 1991, 71–72]. Отже, якщо керуватися такими міркуваннями І. Франка, О. Багана і багатьох інших, то вчинок М. Якимовського теж є зрадою, а захоплення його вчинком – виявом нездорового духовного стану української нації?

В. Медвідь констатує в “Галернику і наглядачі”, що українці, як і багато інших націй, нездатні до історичного переосмислення власного минулого: “Слов’янин, себто й українець, що заховає в собі мітологічний код однобокого ставлення до історії, переймається й досі за давним патріотизмом, згідно з яким політика Османської імперії, що вела безперервні війни проти європейських держав і жорстоко

придушувала визвольні рухи поневолених нею народів, є за негатив; отож, що повстало супроти такої політики, є позитивом” [Медвідь 2005b, 50]. Хоча такий “міфологічний код” знаходив хай і поодинокі, але заперечення з боку української наукової спільноти ще в 1920–30-ті роки, а також в останні два десятиріччя, можливо, значною мірою не без впливу есею В. Медведя “Галерник і наглядч” (громадсько-політична діяльність і наукові дослідження Володимира Сергійчука, В’ячеслава Ціватого, Олександра Шокала, Ферхата Туранли, Андрія Пучкова, лірика Людмили Дядченко, Павла Вольвача, Сергія Дзюби, епічні твори Володимира Даниленка, Івана Корсака, переклади Миколи Мірошніченка, Олеся Кульчинського, Ірини Прушковської, Ганни Рог, Тудори Арнаут та ін.).

Показово, що Ю. Мицик у 1991 році ще перебував у силовому полі за давнених стереотипів російсько-радянської доби. Зокрема, він постійно в переліку галерних бранців першими називає росіян, що підсвідомо мало б наштотувати на думку про найбільшу їхню кількість (“Серед невільників-вєслярів були вихідці з різних країн, представники різних національностей і віросповідань, але найбільше росіян та українців” [Мицик 1991, 105]; “<...> на ній спалахнуло повстання 12 невільників (росіян, українців, білорусів, можливо, литовців та поляків”) [Мицик 1991, 110]), не аргументуючи цю тезу жодною документальною статистикою. Спираючись на значні перегуки “реляції” Марнавізіо і думи про Самійла Кішку, Юрій Мицик робить слушний висновок про те, що фольклорні твори в основі мали конкретні історичні факти і явища, однак чомусь на перше місце ставить билини, які вважалися російськими, хоча жодним чином не стосуються контактів із турками: “Це ще раз свідчить про достовірність билин, дум, історичних пісень слов’янських народів, в яких відбилися конкретні факти далекого минулого” [Мицик 1991, 109]. Ю. Мицик у рік здобуття Україною незалежності так і не спромігся вийти за межі традиційного, обов’язкового наголошування на “провідній” ролі російської нації та російської культури в будь-чому.

Так само традиційно для того часу український радянський історик твердить, що Османська імперія була всуціль реакційною, стримувала, гальмувала розвиток “прогресивних” європейських народів, незважаючи на те що вони провадили такі самі загарбницькі війни поміж собою та стосовно інших держав і народів. “Османська імперія вела безперервні війни проти європейських держав, жорстоко придушувала визвольні рухи поневолених нею народів” [Мицик 1991, 106]. Ну, і зовсім традиційним було цитування когось із класиків марксизму-ленінізму як непомильних авторитетів на підтвердження певної думки: «Турецьке нашестя, яке, за словами Ф. Енгельса, загрожувало у XV–XVI ст. “всьому європейському розвиткові”, продовжувало справляти гальмівний вплив на економічний, політичний та культурний розвиток європейських країн у XVII ст.» [Мицик 1991, 105]. Тому треба віддати належне В’ячеславу Медведєві, який не піддався впливові загальникових трендів статті Ю. Мицика й української радянської історичної науки, взявши працю Мицика лише за джерело, сформулювавши тези, які йдуть урозріз із цією публікацією.

Розвиток українського сходознавства, зокрема тюркології, неминуче привів до формулювання тези не лише про багатовікове збройне протистояння українців із турками і татарами, а й про надзвичайно тісне їхнє економічне, торговельне, культурне співробітництво, етнічну взаємну асиміляцію. “Безумовно, що два-три століття тому на Україні більше, ніж потім, звертали увагу на Близький Схід (Крим, Туреччина, Персія, Кавказ, Балкани) – це можна бачити з тодішніх листувань, літописів тощо”. Проте “канонічна схема зв’язків України за традицією від Карамзіна і Соловйова до Ключевського і Покровського (VII–XIII – Візантія, XIII–XVII – Литва і Польща, XVIII–XX – Росія) панує і досі” [Дубровський 2011b, 55]. А прикладів взаємодії та співробітництва таки вистачає.

Ось що писав відомий український сходознавець-тюрколог В. Дубровський у 1928 році: «<...> українська колонізація лісостепу і степу поширюється як раз в XVI і XVII ст., входячи в найтісніші економічні й культурні стосунки з татарським населенням <...> в паралель прихильникам Туреччини на заході <...> Україна дає своїх апологетів Туреччини, як “Пересторога”, “Палінодія” Захарії Копистенського <...> Що до економічних та політичних стосунків України з Туреччиною, то досить згадати приклад Кам’янця <...> Ледве чи варто нагадувати загально відомі факти: спілку Богдана Хмельницького з татарами в боротьбі з Польщею, підданство Дорошенка Туреччині, втечу Мазепи в Туреччину і т. под. Постійні прикордонні зносини України з Туреччиною не знайшли ще свого дослідника <...> Можна тільки дивуватись, як мало досліджено зносини зі Сходом в цей період <...> Нас повинні цікавити: 1) технічні запозичення, ц.т. впливи матеріально культурні, 2) кровні змішання, ц.т. метисизація населення, 3) запозичення ідеологічного порядку – фольклор, вірування, звичаї, мова <...> в проблемі взаємин України і Сходу ми сподіваємось більше на здобутки від цих галузів знання, ніж на історичні джерела, які, особливо східні, дадуть ще нам багацько фактів для кістяка історії <...> Коли б навіть було менш відомо фактів, що вказують на зв’язки історичні України зі Сходом, їх апіорі можна було б припустити, як робочу гіпотезу, аби відшукати ці зв’язки і спростувати ту фальшовану односторонню історичну перспективу, яку ми мали досі, стосовно України» [Дубровський 2011b, 63–65]. Таким баченням українсько-турецьких, українсько-кримськотатарських відносин були просякнуті також редактований А. Кримським київський збірник 1930 року “Студії з Криму. I–IX” [Студії з Криму 1930], численні публікації в журналах “Східний світ” (пізніше – “Червоний Схід”), “Червоний шлях” та ін., переклади зі східних літератур тощо.

“Після зустрічі в Харкові українських і турецьких науковців (у листопаді 1929 року [див.: Ковалівський 1930, 167]. – *Авт.*) вимальовувалися перспективи для плідного співробітництва” [Кочубей 2011, 16]. Шкода, але українське сходознавство було знищене в середині 1930-х років (“На жаль, тоталітарний режим розгромив українське сходознавство” [Кочубей 2011, 17]) і надалі репресоване так ґрунтовно, що лише тепер, після здобуття Україною незалежності, воно відроджується і робить перші кроки в системному вивченні Сходу, Туреччини, зв’язків із ними.

Унаслідок поразки у Кримській війні росіяни втратили вихід у Середземне море через Босфор і Дарданелли, але постійно робили спроби розблокувати вихід із Чорного моря. Павло ж Мілюков (депутат російської Держдуми, лідер конституційно-демократичної партії, а в березні – травні 1917-го – міністр закордонних справ Російської імперії) із трибуни Державної думи від 1915 року узагалі постійно пропагував ідею про захоплення Константинополя, Босфору і Дарданелл, повний російський контроль над протоками. Ця ідея значною мірою спонукала російську науку культивувати переконання про споконвічне протистояння православних християн росіян, а заодно з ними й українців туркам-мусульманам. Накладаючись на поширені в українському суспільстві фольклорні уявлення про ворожі відносини з турками і кримськими татарами як завойовниками (так український консервативний, у сенсі – за давнини, фольклорний міф синтезувався з російським імперським), ці переконання й надалі продовжують домінувати серед широких верств українців, хоча в наукових, інтелектуальних колах вони вже повністю спростовані.

Проте В. Медвідь у “Галернику і наглядчі” не постає як науковець, а радше як філософ, культуролог, навіть – футуролог, який спирається на основи гуманізму, визнання Іншого і толерантне сприйняття його. Письменник постійно переходить від конкретних колізій історії про М. Якимовського і Касим-бека до ширших узагальнень, потім знову повертається до конкретних подій, аби їх інтерпретувати в широкому контексті не тільки і не так XVII ст., як XX і XXI століть. Примирення Касим-бека та Якимовського було неймовірним і водночас гіпотетично можливим

за їхнього життя: “Можна уявити собі, що коли б їм обом, десь у глибокій старості, довелося зустрітися за чаркою вина, вони залишилися б друзями і згадували б цю подію бодай з усміхом” [Медвідь 2005b, 54]. Напевно, й українцеві, й туркові від того, чи можливим було їхнє реальне примирення в той час, було ні холодно ні жарко. Навпаки, стверджує письменник, таке символічне примирення дуже важливе для нас теперішніх.

«Етнічне та релігійне примирення, якого так нині прагнемо, можливе хіба за умови, якщо приймемо тезу “історичного примирення” межі Касим-беком і Якимовським» [Медвідь 2005b, 54]. Це своєрідний тест на зрілість нації, її високу моральність і здатність подолати застарілі комплекси ксенофобії й ущербності. “Українці мене не зрозуміють, коли я запропоную їм перейнятися співчуттям до Касим-бека. Вони визнають мене за ворога, якщо я скажу: полюбіть Касим-бека. Та я буду наполягати на своєму: лише перейнявшись співчуттям і любов’ю до ворога – хай і задоволеного історично, – можна опанувати свою історію” [Медвідь 2005b, 56]. Яка, історія, тоді стане лише історією, а не невитравним міфом, не більше ніж джерелом для створення культурних цінностей.

Письменник відштовхується від конкретної історії й водночас абстрагується від неї, формулюючи універсальні напрями і шляхи подолання національної замкнутості й залежності від упереджень минулого та усвідомлюючи їхню хворобливість, потребу і неминучість позбавлення від них: “Хтозна, може, нам треба усвідомити хоч би й таку, навгад узятую, метафору: історія як трагедія – трагедія як культура – культура як радість” [Медвідь 2005b, 54]. І далі – знову повернення до героїв книги Марнавізію, щоб укотре сформулювати універсальні – з одного рівня узагальнення до вищого – такі необхідні для сучасності істини.

“Зрозуміти історію – це уявити себе на місці Касим-бека і Якимовського, <...> це уявити себе на місці утікачів і переслідувачів <...> це бути галерниками і наглядачами <...> галерник і наглядач однаково прикуті до галери часу. Хто виявить до кого милосердя – ось проблема із проблем не лише ХХ віку” [Медвідь 2005b, 56]. Отже, сила і зрілість нації – в ілюзорній “слабкості”, в умінні переступити через застарілі комплекси і бажання вендети, причини якої вже давно загубилися в тумані століть.

Незважаючи на те що есей В. Медведя від самого початку був на слуху в читачів і дослідників, великого резонансу в науковому і науково-популярному середовищі він не викликав. Хоча щонайменше один відгук був знаковим. Це газетна стаття “Прикуті до галери часу: есей В’ячеслава Медведя змушує по-новому глянути на молоде покоління наших письменників”¹. Під псевдонімом “Олексій Тугаринов” приховувався скандально відомий журналіст Олесь Бузина. Його стаття вийшла в 1997 році, оскільки перша публікація “Галерника і наглядача” в 1994 році пройшла повз його увагу, тому О. Бузина помилково вважав, що вихід есею в “Універсумі” наприкінці 1996 року був першим.

О. Бузина, м’яко кажучи, не дуже прихильно ставився до української культури, її досягнень, але есей В. Медведя зустрічає захоплено, дає йому найвищу оцінку і навіть порівнює українського письменника з Борхесом. «Можливо, вперше ми чуємо голос чоловіка, а не ображеного інфанта. На думку одразу ж спадають порівняння з борхесівським “Соромом історії”, де дотепну фразу англійського короля про шість футів англійської землі, яка дістанеться норвезькому претендентові, зберігає для історії Сноррі Стурлусон, нащадок переможених норвежців»². У чому ж, на думку О. Бузини, цінність і сила “Галерника і наглядача”?

“У прочитанні В’ячеслава Медведя історія втрачає свою одновимірність <...> Кожне визначення має значення лише в устах того, кому воно належить. І лише сума всіх суб’єктивностей дає істину”³. Як ісландець-норвежець Стурлусон оцінив дотепність і патріотизм англійського короля, точнісінько так само Медвідь зумів

віддати належне туркам, міфологічним “споконвічним українським ворогам”, закликавши до примирення всіх історичних ворогів і залишення в минулому всіх конфліктів того часу, які мертві для сучасності, є тепер не більше ніж міфом.

Щоправда, О. Тугаринов (О. Бузина) із жалем зазначає, що такий знаковий для української (а можливо, і світової) літератури твір, як есеї В. Медведя, залишився майже непомітним для критики через з’ясування міжособистісних стосунків. «Поява “Галерника і наглядача”, дотепного і стилістично майже бездоганного твору, я назвав би справжньою подією минулого літературного року в Україні. Який залишився, як це буває, майже не зауваженим під піною двох-трьох уявних літературних скандалів»⁴. Можна мати підозри, що таку високу оцінку “Галерника і наглядача” О. Бузина давав, керуючись якимись особистими політичними уподобаннями, проте не можна не погодитися з його глибоким прочитанням та аргументованою оцінкою есею В. Медведя.

Втім, можливе ще одне припущення, чому критики так мало писали про цей есеї. Мова творів Медведя, зокрема й есеїстичних, доволі складна, письменник майже ніколи не висловлює думки прямо, “в лоб”, а робить це, за виразом Р. Барта, “по дотичній” [Барт 1986, 292], вдається до парабол, інакомовлення, афористичності, коли майже кожне речення потрібно розшифровувати, інтерпретувати, передбачає багатозначність його інтерпретації. Тому дуже часто критики обходилися короткими повідомленнями загального характеру.

«До сміливих і оригінальних трактовок Медведя додається і його погляд на історичну національну проблематику. В есеї “Галерник і наглядач” він дегероїзує окремі події та імена, виводячи на передній план поняття нетрадиційні для вітчизняної історіографії: невільник і наглядач, утеча і погоня, однакова приреченість раба і рабовласника, прикутих до галери часу»⁵. І... все.

Як тут не згадати фразу класика української літератури ХХ століття Павла Загребельного стосовно того, що Медвідь висувався на Шевченківську премію 2000 року, та не здобув її (письменника удостоїли найвищої літературної премії дещо пізніше, за 2002 рік): “З’явилися письменники, рівень творчості яких не поступається тим, хто отримує щорічно Нобелівську премію”. На премію ім. Т. Г. Шевченка “висувався В’ячеслав Медвідь. Та Комітет (із присудження премії – *Авт.*) виявився не на рівні прози Медведя. Половина із членів комітету не змогла прочитати роман цього письменника, не те щоби його оцінити. Тому він премію не отримав, хоча абсолютно гідний її. Це письменник дуже оригінальний, яким може пишатися будь-яка країна”⁶.

І ще майже та сама думка, з певним доповненням: «Я люблю Євгена Пашковського, В’ячеслава Медведя, Олеса Ульяненка, Миколу Закусила – це фантастично талановиті письменники. У минулому році Медведя висували на Шевченківську премію, та, на жаль, рівень нашого Шевченківського комітету не зміг зрівнятися з рівнем письма цього прозаїка. Навіть ті із членів комітету, які чесно хотіли прочитати його роман “Кров по соломі”, сказали: “Неможливо пробитися. Така щільна густа проза”»⁷. До речі, П. Загребельний – автор роману “Роксолана” (1980), перед написанням якого він навіть у ті “суворі”, невізні радянські роки побував у Туреччині, у місцях, пов’язаних із життям полонянки, а потім дружини султана Сулеймана Пишного (Кануні). Саме цей роман чи не першим розвіяв міф про відсталих, ледь чи не напівдиких турків і кримських татар, про споконвічну, непримиренну ворожнечу турків і українців тощо.

Ідеї есею В. Медведя “Галерник і наглядач” знайшли своєрідну трансформацію та продовження в “романі-цитаті” “Касим-бек”. Таке жанрове визначення свого твору письменник дав тому, що більшість його тексту складається з розлогих дослівних цитат з українських фольклорних дум, художніх творів, письменницької документалістики і наукових праць або ж стилізацій під них. На завершення твору

В'ячеслав Медвідь зазначає джерела до нього, а заодно і до есею, виданого на чверть століття раніше: “Процитовано і переповіджено за українськими народними думами, науковими працями Юрія Мицика, Михайла Грушевського, Агатангела Кримського, Івана Стороженка, Сергія Полтавця, Олега Ярошинського, щоденниками Германа Мелвіла, Й.-В. Гете, Стендаля” [Медвідь 2020, 62]. Щоправда, значна частина твору, написана як реляції Марка Якимовського до Богдана Хмельницького, не є цитуванням, а лише стилізацією під документи XVII–XVIII століть.

Саме ця частина “роману-цитати” цікава в контексті цього дослідження, оскільки М. Якимовський описує побачене й почуте в Туреччині, виокремлює ті особливості суспільного, політичного і культурного життя, повсякденного побуту в Османській імперії, які вважає гідними уваги та запозичення до основи формування українського етносу, його культури і держави. Та роман “Касим-бек” заслуговує на окрему розмову в окремій статті.

Висновки. Через комплекс об’єктивних і суб’єктивних причин в українській літературі й науковій думці XIX–XX століть витворилося негативне ім’яго турків, Туреччини, кримських татар, мусульман та ісламу. Потужний імпульс для такого однобічного бачення дали радянська ідеологія і пропаганда, які мали інформаційно виправдати минулі та майбутні територіальні претензії Російської імперії й СРСР до Туреччини. Опозиційні, інколи протилежні уявлення про турків, кримських татар і їхню культуру поставали в низці творів українських письменників (П. Куліша, О. Назарука, З. Тулуб, П. Загребельного та ін.) і науковців (насамперед українських сходознавців 1920-х – початку 1930-х років). Вони залишали помітний слід в українських інтелектуальних колах, однак і надалі домінувала офіційна думка про “споконвічну” ворожість турків і Туреччини для України й українців, яку репрезентували сформовані державною ідеологією наукові та літературні авторитети (І. Ле, П. Панч, Н. Рибак, Ю. Мицик та багато ін.).

Есей В’ячеслава Медведя “Галерник і наглядач” (1994) був першою серйозною спробою зруйнувати сформовані в російськоімперський та радянський періоди, за давнені та закостенілі стереотипи із загальнолюдських філософських, гуманістичних і культурологічних позицій. Письменник вважає, що факти минулого мають ґрунтовно вивчатися, але сприйматися саме як події свого часу, всебічно, з погляду обох протиборчих сторін. Ці події та явища минулого можуть відображатися в мистецтві як основа для творення культурних та естетичних цінностей, але жодним чином не впливати на формування однобічних опозицій “агресор/жертва”, “загарбник/захисник” тощо. Застарілі міфи мають залишитися в минулому, натомість міжетнічні та міждержавні відносини мають спиратися на принципи взаємоповаги і рівноправ’я. Через складну параболічну форму есей В. Медведя був важким для повноцінної рецепції, однак знайшов глибокий відгук серед провідного суспільного інтелектуально-культурного прошарку, тих, хто є лідерами громадської думки, вплинув на їхнє бачення сучасних українсько-турецьких відносин, як і будь-яких інших міжнаціональних, міждержавних і міжрелігійних відносин.

¹ Тугаринов А. Прикованные к галере времени: эссе Вячеслава Медвидя заставляет по-новому взглянуть на молодое поколение наших писателей // Киевские Ведомости, 1997, 11 марта.

² Тугаринов А. Прикованные к галере времени: эссе Вячеслава Медвидя заставляет по-новому взглянуть на молодое поколение наших писателей // Киевские Ведомости, 1997, 11 марта.

³ Тугаринов А. Прикованные к галере времени: эссе Вячеслава Медвидя заставляет по-новому взглянуть на молодое поколение наших писателей // Киевские Ведомости, 1997, 11 марта.

⁴ Тугаринов А. Прикованные к галере времени: эссе Вячеслава Медвидя заставляет по-новому взглянуть на молодое поколение наших писателей // Киевские Ведомости, 1997, 11 марта.

⁵ Морозовський Р. Ми – в минулому, теперішньому і майбутньому // Молодь України, 2000, 10 лютого.

⁶ Загребельний П. “Я за літературу, яку читають” // Робітничка газета, 2001, 9 листопада.

⁷ Нетудыхата Т. Писатель Павло Загребельный: «В первых четырех классах я тоже писал “лямпя” и “маратон”, но это было семьдесят лет назад!» // Факты, 2001, 3 марта.

ЛІТЕРАТУРА

Арендаренко І. В. Орієнталізм в англійській та українській поезії доби романтизму // **Літературна компаративістика**. Вип. 1. 2005.

Баган О. Р. **Іван Франко і теперішнє становище нації: збірник статей**. Дрогобич, 1991.

Барт Р. Драма, поезма, роман // **Называть вещи своими именами: Программные выступления мастеров западноевропейской литературы XX века**. Москва, 1986.

Грінченко Б. У неволі. Оповідання про туркменів // Грінченко Б. **Зібрання творів. Народнопросвітня спадщина**. Кн. 1. Київ, 2014а.

Грінченко Б. Фінляндія і Сахара // Грінченко Б. **Зібрання творів. Народнопросвітня спадщина**. Кн. 1. Київ, 2014б.

Дорошенко Д. І. **Пантелеймон Куліш**. Київ – Ляйпціг, б. р.

Дубровський В. В. Туреччина між молотом і кувалом // Кочубей Ю. М. **В. В. Дубровський (1897–1966) як сходознавець**. Київ, 2011а.

Дубровський В. В. Україна й Близький Схід в історичних взаєминах // Кочубей Ю. М. **В. В. Дубровський (1897–1966) як сходознавець**. Київ, 2011б.

Ковалівський А. З історії тюрко-українських відносин: По доповідях другого українського сходознавчого з'їзду (1–5, XI, 1929 р.) // **Червоний шлях**, 1930, ч. 2.

Кочубей Ю. М. **В. В. Дубровський (1897–1966) як сходознавець**. Київ, 2011.

Медвідь В. Галерник і наглядач // **Золоті Ворота**, 1994, ч. 4.

Медвідь В. Галерник і наглядач // **Універсум**, 1996, ч. 9–10 (34–35).

Медвідь В. Галерник і наглядач // **Плерома**, 1998, ч. 3.

Медвідь В. **Льох: prosus rusticus**. Львів, 1999.

Медвідь В. Льох. Галерник і наглядач. Мій маленький Париж // **Приватна колекція: вибрана українська проза та есеїстика кінця XX ст.** Львів, 2002.

Медвідь В. Галерник і наглядач: есе // **Українська література сьогодні: есеїстика**. Київ, 2005а.

Медвідь В. **Лови: вибрані твори**. Львів, 2005б.

Медвідь В. Касим-бек: роман-цитата // **Київ**, 2020, № 5–6.

Мицик Ю. А. Повстання слов'янських невільників-веслярів на турецьких галерах у XVII ст. // **Україна і Польща в період феодалізму**. Київ, 1991.

Росовецький С. К. **Український фольклор у теоретичному висвітленні: підручник**. Київ, 2008.

Студії з Криму. I–IX: збірник іст.-філ. відділу ВУАН. № 89. Київ. 1930.

Томпсон Е. М. **Трубадури імперії: Російська література і колоніалізм**. Київ, 2008.

Франко І. Поет зради // Баган О. **Іван Франко і теперішнє становище нації: збірник статей**. Дрогобич, 1991.

REFERENCES

Arendarenko I. V. (2005), “Orientalism v anhliys'kiy ta ukrayins'kiy poeziyi doby romantyzmu”, *Literaturna komparatyvistyka*, Vol. 1, pp. 140–153. (In Ukrainian).

Bahan O. R. (1991), *Ivan Franko i teperishnye stanovyshe natsiyi*, Vidrozhennya, Drohobych. (In Ukrainian).

Bart R. (1986), “Drama, poema, roman, in Nazyvat' veshchi svoimi imenami”, in Andreyev A., *Programmnyye vystupleniya masterov zapadnoyevropeyskoy literatury XX veka*, Progress, Moscow, pp. 133–151. (In Russian).

- Hrinchenko B. (2014a), "U nevoli. Opovidannya pro turkmeniv", in Hrinchenko B., *Zibrannya tvoriv. Narodnoprosvitnya spadshchyna*, Book 1, Kyiv, pp. 312–323. (In Ukrainian).
- Hrinchenko B. (2014b), "Finlyandiya i Sakhara", in Hrinchenko B., *Zibrannya tvoriv. Narodnoprosvitnya spadshchyna*, Book 1, Kyiv, pp. 153–176. (In Ukrainian).
- Doroshenko D. I. (b. r.), *Panteleymon Kulish*, Ukrayins'ka nakladnya, Kyiv and Leipzig. (In Ukrainian).
- Dubrovs'kyi V. V. (2011a), "Turechchyna mizh molotom i kovalom", in Kochubey Yu. M., *V. V. Dubrovs'kyi (1897–1966) yak skhodoznavets'*, A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine, Kyiv, pp. 226–255. (In Ukrainian).
- Dubrovs'kyi V. V. (2011b), "Ukrayina y Blyz'kyi Skhid v istorychnykh vzayemnykh", in Kochubey Yu. M., *V. V. Dubrovs'kyi (1897–1966) yak skhodoznavets'*, A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine, Kyiv, pp. 55–65. (In Ukrainian).
- Kochubey Yu. M. (2011), *V. V. Dubrovs'kyi (1897–1966) yak skhodoznavets'*, A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine, Kyiv. (In Ukrainian).
- Kovalivs'kyi A. (1930), "Z istoriyi tyurko-ukrayins'kykh vidnosyn: Po dopovidyakh druhoho ukrayins'koho skhodoznavchoho z'yizdu (1–5, XI, 1929 r.)", in *Chervonyy shlyakh*, Vol. 2. (In Ukrainian).
- Medvid' V. (1994), "Halernyk i nahlyadach", *Zoloti Vorota*, Vol. 4. (In Ukrainian).
- Medvid' V. (1996), "Halernyk i nahlyadach", *Universum*, Vol. 9–10 (34–35). (In Ukrainian).
- Medvid' V. (1998), "Halernyk i nahlyadach", *Pleroma*, Vol. 3. (In Ukrainian).
- Medvid' V. (1999), *L'okh: prosus rusticus*, Kal'variya, Lviv. (In Ukrainian).
- Medvid' V. (2002), "L'okh. Halernyk i nahlyadach. Miy malen'kyi Paryzh", in *Pryvatna kolektsiya: vybrana ukrayins'ka proza ta esyistyka kintsya XX st.*, Piramida, Lviv, pp. 316–335. (In Ukrainian).
- Medvid' V. (2005a), "Halernyk i nahlyadach: ese", in *Ukrayins'ka literatura s'ohodni: esyistyka*, Neopalyma kupyna, Kyiv, pp. 81–89. (In Ukrainian).
- Medvid' V. (2005b), *Lovy: vybrani tvory*, Piramida, Lviv. (In Ukrainian).
- Medvid' V. (2020), "Kasym-bek: roman-tsyтата", *Kyiv*, No. 5–6, pp. 34–62. (In Ukrainian).
- Mytsyk Yu. A. (1991), "Povstannya slov'yans'kykh nevil'nykiv-veslyariv na turets'kykh halerakh u XVII st.", in *Ukrayina i Pol'shcha v period feodalizmu*, Naukova dumka, Kyiv, pp. 105–111. (In Ukrainian).
- Rosovets'kyi S. K. (2008), *Ukrayins'kyi fol'klor u teoretychnomu vysvitleni: pidruchnyk*, VPTs "Kyivskyi universytet", Kyiv. (In Ukrainian).
- Studiyyi z Krymu. I–IX: zbirnyk ist.-fil. viddilu VUAN* (1930), No. 89, Kyiv. (In Ukrainian).
- Thompson E. M. (2008), *Trubadury imperiyi: Rosiys'ka literatura i kolonializm*, Osnovy, Kyiv. (In Ukrainian).
- Franko I. (1991), "Poet zrazy", in Bahan O., *Ivan Franko i teperishnye stanovyshche natsiyi: zbirnyk statey*, Vidrodzhennya, Drohobych, pp. 72–84. (In Ukrainian).

М. С. Васьків, О. М. Бикова

Українсько-турецьке минуле та проблеми етнокультурної толерантності в есеї В'ячеслава Медведя "Галерник і наглядчач"

У статті аналізується есеї визначного українського письменника В'ячеслава Медведя (1951 р. н.) "Галерник і наглядчач" (1994), у якому утверджується думка про те, що міфи міжетнічної та міжрелігійної боротьби мають залишатися в минулому, а міжнаціональні відносини мають будуватися на загальнолюдській основі рівноправності та взаємоповаги.

Поштовхом до написання есею стала "Реляція про завоювання в порту Метеліно галери олександрійського адмірала Марком Якимовським..." (1628) італійського автора М. Т. Марнавізіо, актуалізована в 1991 р. у статті українського історика Ю. Мицика. Переказуючи зміст реляції, В. Медвідь звертає увагу на те, що вона написана під ідеологічним і політичним впливом християнсько-європейських поглядів XVII ст., відповідно до яких головним ворогом було прийнято вважати мусульман та Османську імперію. Тому М. Т. Марнавізіо повністю ігнорує "турецький" погляд на повстання каторжників і викрадення галери, хоча й зазначає дивність поведінки турецького адмірала Касим-бека (Касим-бея) після втечі каторжників. Замість Марнавізіо й Мицика подивитися на захоплення галери з погляду

Касим-бека береться В'ячеслав Медвідь, відтворюючи аргументовану позицію Іншого, тобто турецького адмірала.

Письменник доходить висновку, що побічний погляд на події минулого, зокрема думка про “споконвічну” ворожнечу українців і турків, – не більше ніж міф, який має залишитися в минулому, стати матеріалом для витворів сучасної культури, які, своєю чергою мають приносити насолоду від рецепції. Сучасні українсько-турецькі відносини мають позбутися міфів минулого і спиратися на взаємоповагу та рівноправність.

Есей В. Медведя став дуже відомим серед інтелектуально-культурної еліти в Україні, неодноразово перевидавався, знайшов захоплений відгук із боку знакових критиків, зокрема й одіозного Олеса Бузини, та серед широких читацьких кіл маловідомий. Можливо, тому, що написаний у притчевій формі, тези есею формулюються опосередковано, потребують докладання значних інтелектуальних зусиль і важко сприймаються читачами. Але “Галерник і наглядч” дуже важливий у формуванні нового світогляду на міжнародній відносини в Україні. Також актуальною є потреба перекласти і видати есей турецькою мовою.

Ключові слова: В'ячеслав Медвідь, есей, історія, міф, культура, Інший, парабола

Стаття надійшла до редакції 28.09.2021